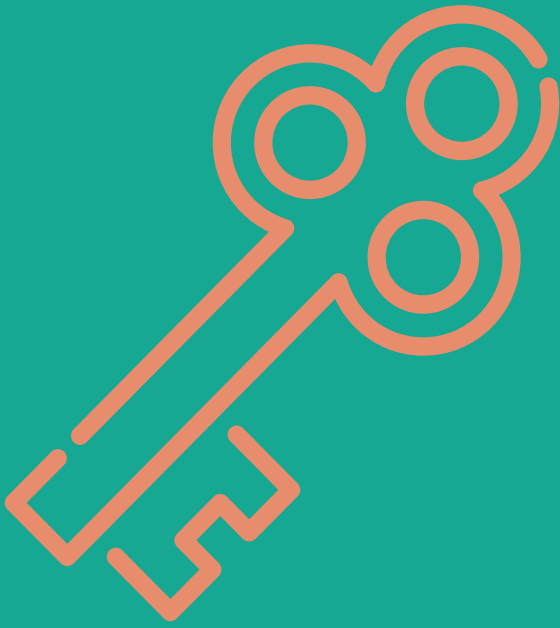

משרד החינוך
מינהל החינוך הדתי

שאלות לב לדעת (עמ"ד)

מהשאלה לשיעור:
הצעות פדגוגיות
לשיעור חוויתי ומשתף

הקדמות ודברי ברכה

הרב אלי אטיה מנהל לב לדעת

ארגון 'לב לדעת' פועל בחסות החמ"ד זה כשמונה שנים. עיקר עיסוקנו הוא קירוב בין חומרי הלמידה שאיתם נפגש התלמיד לבין עולמו הפנימי והחוייתי.

אמירה חסידית המיוחסת לרבי מנחם מנדל מקוצק אומרת: "המרחק בין המוח ללב גדול יותר מהמרחק בין השמים לארץ". חיבור בין העולם האינטלקטואלי לעולם הרגשי מוליד אדם שלם, היכול למקסם את כוחותיו. במשך לימודיו נפגש התלמיד עם מקורות ידע רבים, והשאלה היא מה מחולל בתוך אישיותו המפגש עם אותו ידע.

שמחנו מאוד ביזממה הברוכה של המזכירות הפדגוגית בראשותו של ד"ר משה ויינשטוק, להכנסת שאלות עמ"ר, שבמקור אנו מכנים אותן שאלות 'לב לדעת', לבחינות הבגרות. שאלות אלו וההוראה לקראת מענה עליהן מזמנות אפשרות ליצירת שיעורים משמעותיים, שיקרבו בין הראש של התלמידים לליבם ונפשם.

הואיל ולחם חוקנו בלב לדעת הוא העיסוק בהוראה המחברת בין התבונה לעולמו הפנימי של הלומד, הכנו את החוברת שלפניכם, הכוללת מגוון רחב של הצעות פדגוגיות לבניית שיעורים שיחוללו שיח ופעילות אקטיבית של תלמידים סביב הנושא הנלמד. המחשבה שהנחתה אותנו בבניית החוברת הייתה להציג מהלך הוראה מהשאלה לשיעור, הווי אומר: לנתח את השאלות, להבין מה הן דורשות וליצור שיעור חוייתי שיעניין את התלמידים וכן יאפשר להם לפתח מיומנות של מענה לשאלות מהסוג הזה.

אנו תקווה שהחוברת הזאת תהווה צוהר לפתיחת כיווני חשיבה נוספים בדרך להעברת שיעורים שבהם התלמידים הם שותפים פעילים ואף חשים את הקשר בין החומר הנלמד לחייהם.

אלי אטיה
מנהל לב לדעת

ד"ר אברהם ליפשיץ

בשנים האחרונות אנחנו זוכים להטמיע בחמ"ד את התוכנית 'לב לדעת' - ידע מצמיח חינוך'.

תוכנית זו מרחיבה את מעגל הלימוד למחוזות עמוקים יותר מידע, היא מבקשת לגעת במפגש שבין הלומד והנלמד, ויחד עם הלמידה המעמיקה והידע ליצור גם סקרנות, קשר והפנמה של הנלמד בקרב תלמידינו. אנו מאמינים שלמידה משמעותית יוצרת אהבת למידה, ושמפגש עמוק ואמיתי במהלך הלמידה מקדם ומצמיח את כל רובדי אישיותו של הלומד.

במהלך שנות הלימודים פוגשים התלמידים מגוון רחב של תחומי דעת, ובכל זאת נקודה אחת מתאימה לכל המקצועות - הלב. התוכנית עוסקת במשמעות של הלימוד עבור התלמיד, וזהו לב הלמידה.

בצד היבטים חשובים של הלימוד כמו ידע, מיומנויות וחשיבה, התוכנית מפתחת אצל הלומד יכולת של התבוננות פנימית ובחינה של הקורה אותו בתהליך זה: מה משתנה בו בעקבות הלימוד? במה תשתנה התנהגותו בעקבות השיעור? מה יצר בעולמו המפגש עם הטקסט כפי שהציג אותו המורה? לאן מוליכה אותו הסקרנות בעקבות מה שלמד בשיעור?

מהלך זה של התבוננות פנימית החל בחמ"ד והתרחב לכלל מערכת החינוך. בעקבותיו החלו להישאל בבחינות הבגרות שאלות 'לב לדעת' (עמ"ר - ערכים, מעורבות, רלוונטיות) - זאת בהובלת ד"ר משה ויינשטוק - יו"ר המזכירות הפדגוגית. מתוך הבנה שמענה לשאלות אלה מצריך שפה מיוחדת ומיומנויות מסוימות, ראינו לנכון להדריך את המורים לעסוק בשאלות לאורך השנה. 'לב לדעת' נענו לאתגר ופיתחו מערכי שיעור והנחיות פדגוגיות עבור המורים בכמה מן המקצועות. המטרה היא כפולה: ראשית, שיעור מעניין הגורם למעורבות פעילה של התלמידים; שנית, הכנה ממוקדת לקראת שאלות הבגרות - ניתוח השאלות ועיון במחווים המורים כיצד ניתן לענות נכון על שאלות אלו לאור הפעילות שהתרחשה בשיעור.

מורה שיעבוד לאור התכנים שבחוברת לא זו בלבד שיקבל מענה לשאלות 'לב לדעת' (עמ"ר), אלא גם יוכל להתרשם מהרוח הפדגוגית הנושבת ב'לב לדעת', ולאמץ אותה לתחומי ידע אחרים.

ד"ר אברהם ליפשיץ
ראש מינהל החינוך הדתי

ד"ר משה וינשטוק

מורים ומורות, יקרים ויקרות,

הורתם של שאלות העמ"ר (ערך, מעורבות, רלוונטיות) הייתה בבית מדרש 'לפניהם' שהקים הרב שמעון אדלר ז"ל בחמ"ד לפני כ-12 שנים. במהלך הלימוד בבית המדרש צמחה האבחנה של ד"ר שלמה בן אליהו שחשוב לכלול בלמידה בכיתה את כל שלבי הטמעת הלמידה באישיותו של האדם, את שלבי החב"ד - חוכמה, בינה ודעת. שם נבטה התפיסה שהלמידה מתחילה בחשיבה (חוכמה), ממשיכה בהבנה וביישום (בינה) ומעמיקה בהפנמה לתוככי הרגש והאישיות של האדם (דעת), על פי הגדרת בן אליהו.

את העמקת התפיסה הפדגוגית הזו וביסוסה הוביל ד"ר אברהם ליפשיץ בתוכנית 'לב לדעת' בחמ"ד, תוכנית שבה זכה הנושא להתייחסות רצינית, עד כדי פיתוח שפה פדגוגית שהשפעתה על שדה החינוך ניכרת ורחבת היקף. מתוך הבנה שההערכה וההיבחות מכתובות את הלמידה בכיתה לא מבוטלת, יזמו ב'לב לדעת' את שאלות העמ"ר בבחינות הבגרות בתחומי הדעת השונים.

תפיסה זו קודמה במוסדות השונים של מערכת החינוך במדינת ישראל ובכל תחומי הדעת, וקנתה לה מקום של כבוד במדיניות המזכירות הפדגוגית בשלוש השנים האחרונות, ב'שאלות עמ"ר' בבחינות הבגרות ובמיצ"ב. מטרת השאלות הללו הייתה להשפיע על אופי הלמידה בכיתה, כך שבכל לימוד בכיתה ישולבו ערכי החינוך והחברה, לצד הדגשת הרלוונטיות ללומדים ועידוד המעורבות שלהם.

כאשר עוסקים בשאלות העמ"ר חשוב לזכור שהשאלות הן רק קריאת כיוון, רק אמצעי למורה הטוב ולתלמיד המתעניין. ההערכה היא רק צוהר למטרות הלמידה, צוהר מעצב ומייצר שיח - אבל צוהר. טוב לזכור שהעיקר הוא השיח בכיתה, שהחלום הוא שהלימוד והדיון בין המורה ללומדים וללומדות ובינם לבין עצמם יעסקו בערכים ובחיי הלומדים. כאשר גופי הידע יילמדו לעומק, מתוך הלמידה תגיע התמודדות עם אתגרים, יתעוררו שאלות ויזדמן עיסוק בתכנים רלוונטיים. הרצון של כולנו, המורים, הוא שהדברים שאנו מלמדים יהדהדו אל חייהם של ילדינו ויחלחו אל עולמם ואישיותם, שהלמידה תשפיע עליהם, תבנה אותם ותחיה אותם לאורך שנים. כך הם יצמחו להיות אנשים לומדים, מתעניינים, ומעל הכול אנשים טובים, וכך גם תיבנה החברה בארץ שלנו כחברה טובה יותר. החוברת הזו, שצמחה בבית הפדגוגי החשוב והמשמעותי של 'לב לדעת' שכל הזמן מתחדש ומתקדם, מכוונת בדיוק לכך - לפתוח את הצוהר של שאלות העמ"ר לתוך הכיתה, לסייע לכם, המורים והמורות לפתוח את הלמידה בכיתה לידע, לחשיבה ולהפנמה. כי לשם כך כולנו בחרנו להיות מורים, כי זה לוז המקצוע הטוב והחשוב הזה: להקנות את הידע ומתוכו לפתח את החשיבה והרגש, לפתח את הערכים והערכיות, ובעצם, לגעת באדם.

בהצלחה לכולנו,

מוישי

ד"ר משה וינשטוק הוא יו"ר המזכירות הפדגוגית במשרד החינוך לשעבר.

מבוא

לצד המטרות, הנושאים והמיומנויות בתחום הקוגניטיבי, ניתן להבחין ברוב תוכניות הלימודים גם במטרות, בנושאים ובמיומנויות שלהם היבטים ערכיים, אישיותיים ורגשיים. שאלות עמ"ר שנוספו לבחינה תורמות לקידום ההיבטים הללו, בהיותן שאלות חשיבה הכוללות היבטים של רגש, מעורבות אישית, רלוונטיות ועמדה ערכית.

אחד הגורמים המשפיעים ביותר על המתרחש בשיעור הוא אופן ההערכה של תחום הדעת. מטרות הוראה שהתלמידים אינם נבחנו עליהן נתפסות לעיתים כהצהרתיות בלבד. כאשר לא נבחנו על שאלות הפנמה, לרוב לא מקדישים מספיק זמן לעיסוק בנושאים אלו בשיעורים, וממילא קשה יותר לפתח למידה הנוגעת בחיי הלומד או בתחום הערכי.

על רקע ההבנות הללו מבקשת המזכירות הפדגוגית להמשיך את המהלך של פיתוח שאלות העמ"ר כדי לעודד למידה מעמיקה במהלך כל השנה; למידה הכוללת את מכלול אישיותו של התלמיד, למידה שתרחיב את היכולות האינטלקטואליות לצד עולמו הפנימי, שיפוטו וערכיו, ברוח מדיניות המשרד וברוח מטרות תוכניות הלימודים בתחומי הדעת השונים.¹

מורים רבים מצליחים להניע חוויית למידה משמעותית בקרב הלומדים; למידה הכוללת רכישת ידע, ניתוח תכנים, חשיבה, מעורבות שכלית ורגשית ודיאלוג המעיד על רלוונטיות ויחסי גומלין בין המורה ללומדים ובין הלומדים לבין עצמם. מורים אלה יוצרים בעת השיעור מפגש עמוק בין הלומדים לבין התוכן הנלמד, מעוררים שאלות, מתווכים ידע, מערערים תובנות ומצמיחים ידיעות חדשות. מפגש למידה משמעותי המתרחש בשיעור מערב את כל אישיותו של הלומד: השכל, הרגש והעולם התוך-אישי.

מטרת הקובץ שלפניכם היא ליצור את החיבור שבין שאלות העמ"ר שנוספו לבחינות בגרות לבין השיעורים בכיתה. הקובץ מציע ניתוח של שאלות העמ"ר בתחומי הדעת השונים, מציג עקרונות להוראה ומדגים שיעורים המכוונים ללמידה שיש בה חיבור בין ידע נרכש לבין הפנמתו על ידי הלומדים. בכל תחום ידע הלכנו אחור 'מהשאלה לשיעור' והדגמנו איזה שיעור יכול לעמוד בבסיסה של שאלה, שיעור המכוון למעורבות, רלוונטיות ועמדה ערכית של הלומדים. בסופו של כל תחום דעת הצגנו שאלת בגרות עמ"ר ותשובות לעיון כדי שהתלמידים יתרגלו את הנדרש מהם (חיבור בין ידע לבין עמדה) ויוכלו לנתח עם המורה את הנדרש בתשובתם.

בכל אחד מתחומי הדעת מובאים:

1. ניתוח הנדרש בשאלות עמ"ר
2. שאלות מכוונות למורה בטרם הכנת שיעור
3. ארגז כלים מתודיים לסוגי שאלות שונים
4. מהלך שיעור לדוגמה
5. ניתוח שאלת בגרות ותשובה

1. להרחבה ראו את איגרת המזכירות הפדגוגית, קיץ תשע"ו.

דגשים לשיעור עמ"ד

למידה פעילה: חשוב שהשיעור ייבנה באופן כזה שהתלמידים יהיו בו פעילים.

שיתוף כל התלמידים: חשוב לחשוב על דרכים שבהן כל תלמיד חייב להשתתף, ואינו רק צופה פסיבי באחרים.

מרחב הלמידה: מומלץ לחשוב מראש על עיצוב מרחב הלמידה - האם מרחב הלמידה המתאים הוא מעגל או אולי עדיפה ישיבה בקבוצות? האם כדאי לשנות את כיתת הלימוד הקבועה כדי ליצור אווירה אחרת? צורה אחרת של סידור השולחנות, אביזרים נלווים וכד' יעניקו אופי אחר ללמידה.

אווירה לא שיפוטית: כדי שתלמידים ירגישו בנוח ויוכלו להביע את דעתם ולבחון דעות אחרות מתוך חירות מחשבה, יש ליצור אווירה לא שיפוטית בכיתה. צורת התייחסות של המורה שאינה שיפוטית אלא משקפת תתרום לאווירה נינוחה.

הקשבה וכבוד: חשוב להרגיל את התלמידים להקשיב לדעה הנגדית ולא להתפרץ באמצע, לדבר בכבוד אל ה"יריב".

הבעה: זו הזדמנות יקרה לתרגל ולשפר את יכולת ההבעה, ללמוד להתנסח בצורה ברורה, לטעון טענות, להסבירן ולהדגימן. יכולת הניסוח שתשתפר בשיעור תתרום גם ליכולת הניסוח בבחינה.

"ארגז כלים"

מתודות להצגת דילמה

דיבייט ("מעמת" או "שיג ושיח" בעברית): אירוע מונחה שבו שני אנשים או יותר צריכים להציג את עמדותיהם המנוגדות. ניתן לחלק את הכיתה לשתי קבוצות המייצגות דעות מנוגדות. הקבוצה בוחרת מראש דוברים שיציגו את תפיסתה ומתכוננת למעמת - הצגת נימוקים מרכזיים לתפיסתה וכן חשיבה מראש על הטענות שתציג הקבוצה היריבה וכיצד תוכל להפריך את טענותיה. הדוברים שנבחרו יציגו את נימוקיהם במליאה בדיון מונחה, שבו לכל קבוצה יש זמן מוקצב להעלאת טענה ולהפרכת טענת נגד.

כללי הדיבייט (חפשו באתר "גיא יריב")

כובעי חשיבה: ששת כובעי החשיבה של אדוארד דה בוונו - שיטת חשיבה שמטרתה שיפור תהליך קבלת ההחלטות בקבוצות. במסגרת השיטה המשתתפים בדיון מבצעים משחק תפקידים בהתאם לכובע הדמיוני שהם חובשים. כל כובע מייצג חשיבה אחרת והחובש אותו עונה בהתאם לכובע שחבש (לדוגמה: כובע אדום - רגשות, תחושות ואינטואיציות; כובע ירוק - חשיבה יצירתית וכו'). משתתף רשאי להחליף כובעים במהלך הדיון, וכך לייצג דרכי חשיבה שונות זו מזו.

ששת כובעי החשיבה (חפשו באתר "ברנקו וייס")

ניתן כמובן לשאול את עקרונות השיטה ולהשתמש בה בדרכים מגוונות, לדוגמה: ליצור כובעי זהות שבהם המשתתפים עונים על פי זהות של דמות שקיבלו; לבטא באמצעות הכובעים ערכים שונים הבאים לידי ביטוי בנושא הנלמד (שלום, אמת, יציבות, ספונטניות ועוד...).

משחק תפקידים - "להיכנס לנעליים של דמות": במתודה זו המשתתפים נכנסים לנעליים של דמות - מקבלים כרטיסי זהות של דמויות שונות ובהתאם לזהות מייצגים דעה בדיון.

כיסא חם: דיון בקונפליקט על ידי הצבת שני כיסאות המייצגים שתי דעות מנוגדות - הדוברים היושבים על כל אחד מהכיסאות צריכים לנמק את תפיסתם מול הכיתה, וכאשר נגמרים להם הטיעונים מגיע דובר חדש, מתיישב במקומו וממשיך את הדיון.

דיון מתקשב: העימות נכתב ומוצג על גבי מסך המחשב, לדוגמה על ידי חלוקת התלמידים לזוגות שבהם כל אחד מייצג דעה הפוכה והם מתכתבים ביניהם בווטסאפ. הווטסאפ יכול לעלות על המסך הכיתתי.

בית משפט: הכיתה הופכת לבית משפט כיתתי עם תביעה, סגוריה ועדים שונים הקשורים לסוגיה הנלמדת. התרגיל מאפשר השתתפות של תלמידים רבים ובחינה לעומק של סוגיה שיש לה צדדים שונים.

כלים להבעת עמדה אישית

כתיבה אישית: סיכום עמדה אישית על ידי כתיבת מאמר לעיתון, המלצה, מכתב לחברים ועוד.

הצבעה בקלפי

העמדה על ציר רצף: כל תלמיד יציין את עמדתו בנקודה על גבי ציר משורטט בין שתי עמדות שונות.

גרף כיתה של הדעות השונות: ניתן ליצור סכמה ממוחשבת של הדעות השונות בגרף פאי או בגרף עמודות. כשהדעות השונות יוצגו בסכמה כל תלמיד יציג היכן הוא ומדוע בחר כך. (האם אני בדעת מיעוט או בדעת הרוב, מדוע בחרתי כך...)

היכן אני בציר? שימוש בצירים מטפוריים על מנת להמחיש היכן אני ביחס לסוגיה שהועלתה (לדוגמה: האם אני יושב בקטר הרכבת או נגרר מאחור; האם אני בתוך העיגול או מחוץ לו; על גזע העץ, על הענף או על הצמרת... בהתאם לנושא הנידון).

ציר אנושי: המרחב הכיתתי הופך להיות מעין ציר מתוח בין שתי עמדות או בין מספרים שונים המייצגים את רמת ההזדהות, והתלמידים נעמדים לאורך הציר בהתאם לעמדתם האישית.

כלים ליצירת מעורבות

שימוש בדרכים אומנותיות ככלי ליצירת מעורבות והזדהות כתיבה יוצרת: 'כניסה לראש' של דמות ביצירה על ידי כתיבת מכתב בשמה, התכתבות בין שתי דמויות, התכתבות בין התלמיד לדמות ביצירה, כתיבת סוף שונה, התערבות בכתיבה במהלך העניינים ביצירה ועוד.

מיצג אומנותי, גרפיקה: הבעת דעה בדרך ויזואלית על ידי עיצוב מודעת פרסומת, קומיקס ועוד.

משחק תפקידים: ייצוג דרמטי של דמויות ביצירה - תלמיד בוחר דמות שעימה הוא מזדהה ומביע את דעתו בנושא מסוים.

מקהלת קריאה: קבוצות שונות מקבלות בדיוק את אותו טקסט לקריאה בקול בפני הכיתה, אולם הטקסט יישמע אחרת בהתאם לדרך שבה יבחרו לקרוא אותו: הדגשת מילים, הנמכת הקול או הגברתו, קריאה במקלה או בקול יחיד ועוד.

אקטואליה: חיבור העבר לחייו של התלמיד בהווה על ידי חשיפה לתכנים אקטואליים כיום - סרטונים, חדשות, קטעי עיתונות הנקשרים ליצירה.

מפגשים: מפגש עם דמויות בהווה, ריאיון עם דמות חיה הקשורה לדילמות או לאירועים בעבר.

כלים מתודיים לסיכום למידה

שאלות הפנמה לתלמיד: הזדהיתי עם... למדתי מדמות זאת את... הלקח שאני מפיק מהאירוע הוא...

"צידה לדרך": סיכום לימוד נושא ב'צידה לדרך' - לקחים שהתלמידים לוקחים לחייהם. ניתן להמחיש את הצידה בצורה ויזואלית - התלמידים בוחרים חפצים או תמונות להכניס לסל ומסבירים את בחירתם במעגל שיח.

"תובנה במילה": סבב סיכום שבו כל לומד אומר מילה אחת שהוא לוקח איתו מהלימוד.

חלק חמישי אזרחות שאלת עמדה

הקדמה

שאלת עמדה (עמ"ר)

החל מקיץ תשע"ח שאלת העמדה היא שאלת עמ"ר (ערך, מעורבות, רלוונטיות בלמידה) שבה התלמידים מתבקשים להביע את דעתם האישית בנושא השנוי במחלוקת ולנמק את בחירתם. שאלת עמדה היא שאלה ברמת חשיבה של הערכה, שהיא הרמה הגבוהה ביותר בסולם רמות החשיבה של בלום.

לשאלת העמדה מטרה קוגניטיבית: חשיבה מופשטת וביקורתית, הכללה, הסקת מסקנות, ביקורת ערכית. לצד המטרות והמיומנויות בתחום הקוגניטיבי, לשאלות העמ"ר יש גם **מטרות ומיומנויות ערכיות, אישיותיות ורגשיות**, שמטרתן טיפוח הבנה, סובלנות וכבוד כלפי עמדות, השקפות, רגשות, מסורות ודרכי חיים של פרטים שונים, מיעוטים ועמים אחרים. מטרתן של שאלות העמדה לכוון את המורה והתלמיד ללמידה משמעותית, שבה התלמיד אינו רק 'אוגר ידע' אלא צומח מתוך המפגש עם הידע. תלמיד שישאל את עצמו בלמידה כיצד החומר שלמד קשור לחייו יחווה לימוד משמעותי יותר, רמת ההבנה וההפנמה של החומר תגבר, והוא יתפתח כבוגר מקטיב ומכבד לתפיסות עולם שונות וכאזרח אכפתי ומעורב.

שאלות העמדה ששולבו בבחינות הבגרות כוללות מרכיבים היוצרים את תחילתו של תהליך רגשי-פנימי ומבקשות מהלומד הבעת עמדה אישית מנומקת. ההערכה של תשובות הלומדים תהיה מבוססת על החיבור בין הידע שרכש התלמיד לבין יכולתו להביע עמדה אישית מנומקת בנושא הנדון. כדי שתלמיד יגיע מוכן לבחינה עליו להתנסות כבר בשיעורים עצמם בחשיבה עצמית, בהבעת עמדה, בהקשבה לדעות אחרות ובניסוח מבוסס ידע של עמדתו.

שיעורי שיח, שיעורי 'מעגל' והתנסות ב'דיבייט' הם דוגמאות לכלים של הוראה המכוונת להיבטים ערכיים, רגשיים ואישיותיים של הלומד. רוב הנושאים באזרחות מזמנים דיון בסוגיות השנויות במחלוקת ובמגוון עמדות וטענות מנומקות. יש להציף את הנושאים ולהפוך אותם לחלק מרכזי בתהליך ההוראה.

בקובץ שלפניכם הלכנו אחור, **מהשאלה לשיעור:** הקובץ מנסה לתת בידי המורה כלים לבניית שיעורים פעילים, מעוררי שיח, המקנים ללומדים מיומנויות וכלים למתן מענה מיטבי לשאלות עמ"ר.

בקובץ שלפניכם:

א. שאלות לדוגמה

ב. ניתוח הנדרש בשאלות עמדה (עמ"ר)

ג. שאלות מכוונות למורה בטרם הכנת השיעור

ד. ארגז כלים מתודיים

ה. מערך הוראה לדוגמה - מהשאלה לשיעור

ו. ניתוח שאלת בגרות ותשובה

א.

שאלות לדוגמה

[1] במהלך השנים צה"ל מרחיב את מגוון התפקידים הפתוחים בפני נשים המתגייסות לשירות חובה, ובכלל זה תפקידי לחימה קרביים. לאחרונה אף נפתחו מסלולי שירות קרביים משותפים לגברים ולנשים. יש הטוענים כי הצבא צריך להרחיב עוד את המסלולים הקרביים המשותפים, ואילו אחרים טוענים שיש לצמצם מסלולים אלו ואף לבטלם.

א. הבע את עמדתך בעניין זה.

ב. הצג נימוק התומך בעמדתך ומתבסס על מושגים, אינטרסים, ערכים ונושאים מתחום האזרחות.

ג. הצג נימוק אחד מרכזי התומך בעמדה ההפוכה לעמדתך ומתבסס על מושגים, אינטרסים, ערכים ונושאים מתחום האזרחות.

[2] משרד החינוך הצרפתי אסר על תלמידים להשתמש בטלפונים סלולריים במהלך כל זמן השהות בבתי הספר בשיעורים ובהפסקות כאחד.

יש הטוענים כי גם בישראל משרד החינוך צריך לאסור על תלמידים להביא מכשירי טלפון לבית הספר ולהשתמש בהם, ואילו אחרים מתנגדים לכך ומבקשים לעודד את השימוש בטלפונים בבית הספר ובלמידה.

א. הבע את עמדתך בעניין זה.

ב. הצג נימוק התומך בעמדתך ומתבסס על מושגים, אינטרסים, ערכים ונושאים מתחום האזרחות.

ג. הצג נימוק אחד מרכזי התומך בעמדה ההפוכה לעמדתך ומתבסס על מושגים, אינטרסים, ערכים ונושאים מתחום האזרחות.

[3] יותר משני עשורים לאחר גל העלייה הגדול לישראל, יוזמות שונות בקהילה של יוצאי ברית המועצות בישראל מבקשות לשמר את התרבות והשפה הרוסית שהיו נהוגות בארצות מולדתם, ולהקנות אותה לילדיהם אשר נולדו בארץ.

יש הטוענים כי על הממשלה לתמוך ביוזמות מסוג זה, ואילו אחרים מתנגדים לכך.

א. הבע את עמדתך בעניין זה.

ב. הצג נימוק התומך בעמדתך ומתבסס על מושגים, אינטרסים, ערכים ונושאים מתחום האזרחות.

ג. הצג נימוק אחד מרכזי התומך בעמדה ההפוכה לעמדתך ומתבסס על מושגים, אינטרסים, ערכים ונושאים מתחום האזרחות.

ב.

ניתוח הנדרש בשאלות עמ"ד

שאלות דילמה ונקיטת עמדה הן שאלות שבמרכזן עומדת לרוב דילמה - פוליטית, חברתית ומוסרית - מתוך המציאות במדינת ישראל, ועל התלמיד להביע את עמדתו ביחס אליה.

שאלות דילמה הן שאלות המביעות מורכבות. מטרתן להביא את התלמיד להבנה כי בדילמות אין אמת אחת מוחלטת שעל פיה יש לפעול, אלא שהמציאות היא מורכבת. לכל אחד מן הצדדים בדיון יש חסרונות ויתרונות. התלמיד צריך לבחור את עמדתו האישית מתוך ההבנה שגם לעמדה שהוא נוקט יש חסרונות ומתוך הקשבה לדעות נוספות.

תשובת התלמיד מחייבת נקיטת עמדה אישית המבוססת על ידע - הכרת מושגים ונושאים מתחום האזרחות שעליו להציגם במהלך תשובתו.

ג.

שאלות מכוונות למורה בטרם הכנת שיעור

לב השיעור

- « מהו נושא השיעור? »
- « אילו דילמות יכולות לעלות מהחומר הנלמד? באיזו דילמה אבחר להתמקד? »
- « מדוע חשוב ללמד זאת את תלמידיי? »
- « האם הדילמה הזאת מעניינת אותי? »
- « איך נושא זה רלוונטי לחיי תלמידיי? או לחלופין, איזה אופק חדש הוא יכול לפתוח בפניהם? »
- « מהו הידע ומהם מקורות הידע שאליהם ארצה להפנות את תלמידיי בשיעור? »

מיומנויות

- « כיצד אלמד את התלמידים לבטא את דעתם האישית תוך התבססות על הידע? »
- « כיצד אפתח אצל תלמידיי יכולת הבעת עמדה מורכבת ומנומקת? »

מתודות

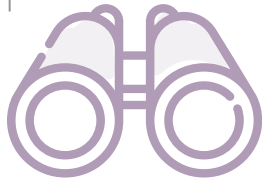

- « כיצד אבהיר את הדילמה ואוודא שהיא תהיה מובנת לכלל התלמידים? »
- « כיצד אצור שיעור שיש בו גם לימוד וגם שיח אישי? »
- « איזו מתודה תעזור לי ליצור דיון פורה בכיתה? »

דגשים לשיעור

- [1] **למידה פעילה**
חשוב שהשיעור ייבנה באופן כזה שהתלמידים יהיו פעילים בו.
- [2] **שיתוף כל התלמידים**
חשוב לחשוב על דרכים שבהן כל תלמיד חייב להשתתף ואין תלמיד שהוא רק צופה פסיבי באחרים.
- [3] **מרחב הלמידה**
מומלץ לחשוב מראש על עיצוב מרחב הלמידה - האם מרחב הלמידה המתאים הוא מעגל או ישיבה בקבוצות? האם כדאי לשנות את כיתת הלימוד הקבועה כדי ליצור אווירה אחרת? סידור השולחנות בצורה מיוחדת או שימוש באביזרים נלווים יעניקו אופי אחר ללמידה.
- [4] **אווירה לא שיפוטית**
כדי שתלמידים ירגישו בנוח ויוכלו להביע את דעתם ולבחון דעות אחרות מתוך חירות מחשבה יש ליצור אווירה לא שיפוטית בכיתה. התייחסות של המורה שאינה שיפוטית אלא משקפת תתרום לאווירה נינוחה.
- [5] **הקשבה וכבוד**
חשוב להרגיל את התלמידים להקשיב לדעה הנגדית ולא להתפרץ באמצע, לדבר בכבוד אל ה'יריב'.
- [6] **הבעה**
זו הזדמנות יקרה לתרגל ולשפר את יכולת ההבעה וללמוד להתנסח בצורה ברורה, לטעון טענות, להסביר ולהדגים. יכולת הניסוח שתשתפר בשיעור תתרום גם ליכולת הניסוח בבחינה.

ארגז כלים מתודיים

במרכז שיעורי הדילמה יעמוד בדרך כלל 'עימות' בין דעות שונות. התלמידים יצטרכו לייצג עמדה בצורה מנומקת ומשכנעת ולהכריע בין עמדות. הדיון יכול להיערך בזוגות, בין קבוצות שונות או בקול אישי של כל אחד במעין 'אסיפת בחירות'. אפשר לנהל את הדיון בכיתה, להביע אותו בכתב או אף להציג אותו בשילוב כלים מתוקשבים. חשוב שהדיון יסתיים בהבעת דעה אישית של כל אחד מהתלמידים.

א. מתודות להצגת דילמה

1. כיסא חם

דיון בדילמה על ידי הצבת שני כיסאות המייצגים שתי דעות מנוגדות - הדוברים היושבים על כל אחד מהכיסאות צריכים לנמק את תפיסתם מול הכיתה, וברגע שלאחד מהם נגמרים הטיעונים מגיע דובר חדש, מתיישב במקום חברו וממשיך את הדיון.

2. מעמת (דיבייט)

אירוע מונחה שבו שני אנשים או יותר צריכים להציג את עמדותיהם המנוגדות (במסגרת שיעור בודד לא נוכל להגיע ל'דיבייט מקצועי', אולם נוכל לטעום מעט מעקרונותיו)¹⁶.

3. כובעים שונים

במתודה זו המשתתפים חובשים בכל פעם כובעים שונים ובהתאם לכובע מייצגים דעה בדיון.¹⁷ המשתתפים רשאים להחליף כובעים במהלך הדיון, וכך לייצג דרכי חשיבה שונות זו מזו.

4. דיון מתקשב

העימות נכתב ומוצג על גבי מסך המחשב, לדוגמה על ידי חלוקת התלמידים לזוגות שבהם כל אחד מייצג דעה הפוכה והם מתכתבים ביניהם בווטסאפ. הווטסאפ יכול לעלות על המסך הכיתתי.

סיום העימות: הבעת עמדה אישית

בסיום הדיון נרצה לעזור לכל תלמיד לבסס דעה אישית משלו בדרכים שונות.

« כתיבה אישית

« הצבעת בחירות

« העמדה על רצף

כל תלמיד יציין את עמדתו בנקודה על גבי ציר משורטט בין שתי עמדות שונות.

« מפת כיתה של הדעות השונות

התלמידים ימפו את הדעות השונות ויציגו אותן על גבי גרף.

בסיום הלמידה נתרגל עם התלמידים כתיבה של תשובת בגרות העוסקת בדילמה, נסביר מה מצופה מהם וננתח איתם את התשובות.

16. כל קבוצה תצטרך להעלות שלושה נימוקים מרכזיים לדעתה. כל קבוצה תצטרך לחשוב על טענה שתציג הקבוצה הייחידה ולנסח תגובה לטענתה. כל קבוצה תבחר דובר שייצג את עמדתה.

17. שיטת ששת כובעי החשיבה של אדוארד דה בוונו היא שיטת חשיבה שמטרתה שיפור תהליך קבלת ההחלטות בקבוצות. במסגרת השיטה המשתתפים בדיון מבצעים משחק תפקידים בהתאם לכובע הדמיוני שהם חובשים. כל כובע מייצג חשיבה אחרת והחובש אותו עונה בהתאם לכובע שחשב (לדוגמה: כובע אדום - רגשות, תחושות ואינטואיציות; כובע ירוק - חשיבה יצירתית ועוד...). המשתתפים רשאים להחליף כובעים במהלך הדיון, וכך לייצג דרכי חשיבה שונות זו מזו.

ב. שימוש בדרכים אומנותיות ככלי ליצירת מעורבות והזדהות

[1] כתיבה יוצרת

כניסה לראש של דמות הקשורה לדילמה על ידי כתיבת מכתב בשמה, התכתבות בין שתי דמויות, כתיבה בשם דומם או חי הנקשר לדילמה ועוד.

[2] מיצג אומנותי, גרפיקה

הבעת דעה בדרך ויזואלית על ידי עיצוב מודעת פרסומת, קומיקס ועוד.

[3] משחק תפקידים

ייצוג דרמטי של דמויות הקשורות לנושא - תלמיד בוחר דמות שעימה הוא מזדהה ומביע את דעתה בנושא מסוים.

ג. רלוונטיות

[1] אקטואליה

חשיפה לתכנים עכשוויים: סרטונים, חדשות, קטעי עיתונות הנקשרים לנושא.

[2] מפגשים חיים

מפגש חי עם דמויות המייצגות דעות שונות בסוגיה, כגון חברי כנסת ומייצגי ארגונים שונים - ריאיון עם דמות או שיח רב משתתפים (פאנל), או ראיונות וסקרים בנושא שעורכים התלמידים.

ד. דרכים להבעה אישית לסיכום הנושא הנלמד

[1] שאלות הפנמה לתלמיד

משפטים שהתלמיד נדרש להשלים: הזדהיתי עם... למדתי מסוגיה זאת את...הלקח שאני מפיק מהלימוד הוא...

[2] 'צידה לדרך'

סיכום נושא ב'צידה לדרך' - לקחים שהתלמידים לוקחים לחייהם מיוצגים באמצעות חפצים המונחים לפנייהם. התלמידים מכניסים חפצים לסל על פי בחירתם ומשתפים מה מסמל עבורם החפץ וכיצד הוא נקשר לנושא הנלמד.

ה. מהלך הוראה לדוגמה - מהשאלה לשיעור

שאלת עמדה
 מליאת הכנסת אישרה בקריאה שנייה ושלישית את 'חוק המרכולים'.
 החוק קובע כי פתיחתם של בתי עסקים בימי המנוחה (שבת וחגים) תותר באישור שר הפנים, ורק במקרים שבהם יש צורך חיוני.
 יש התומכים בחוק זה ואחרים מתנגדים לו.
 א. הבע את עמדתך בעניין זה.
 ב. הצג נימוק אחד מרכזי התומך בעמדתך (ומתבסס על מושגים, אינטרסים, ערכים מתחום האזרחות).
 ג. הצג נימוק אחד מרכזי התומך בעמדה הפוכה לעמדתך (ומתבסס על מושגים, אינטרסים, ערכים מתחום האזרחות).

ניתוח הנדרש בשאלה

שאלה זו מבקשת הבעת עמדה אישית של התלמיד ומתבססת על ידע של המושגים האזרחיים הבאים:

הסכם הסטטוס קוו' / הסכמיות / פלורליזם / חופש דת / חופש מדת / עיקרון החירות / שלטון החוק / מדינה יהודית - היבטים חוקיים / גישות למדינה יהודית / אשכול שסע דתי (גם עקרון הפרדת רשויות והאקטיביזם השיפוטי נכנס תחת נושא זה, מאחר שבעומקם של הדברים הסביר שר הפנים שמטרת החוק היא לסתום את הפרצה שפרץ בג"ץ בחומת הסטטוס קוו, משום שבג"ץ קיצץ את סמכותו של שר הפנים לאשר חוקי עזר במדינת ישראל).

לפניכם שני שיעורים בנושא שאלת העמדה.

יחידת הלימוד: מדינת ישראל כמדינה יהודית

תחום ונושא: החיים יחד על בסיס הסטטוס קוו'

משך שני השיעורים: שעה וחצי כל אחד

שיעור ראשון

מטרות השיעור

ידע והבנה של הסוגיה

- « התלמידים יזהו מאפיינים המבטאים את היותה של ישראל מדינת לאום יהודית.
- « התלמידים ידעו שמגילת העצמאות קובעת שהמדינה תהיה מדינה לאום יהודית בעלת ערכים דמוקרטיים.
- « התלמידים יבינו את המורכבות בין הרצון לשמור על אופייה היהודי של המדינה לבין הרצון לאפשר את חופש הפרט לסוגיו.
- « התלמידים יכירו את תוכני 'הסדר הסטטוס-קוו', יבינו את מהות ההסדר כמנגנון המאפשר חיים משותפים בין יהודים דתיים וחילוניים ואת הקשיים שהוא מעורר.
- « התלמידים יבינו שבישראל יש חקיקה המבטאת את היותה של מדינת ישראל מדינת לאום יהודית.

עמ"ר

« התלמידים יפתחו יכולת הקשבה לדעות מגוונות.
 « התלמידים יתאמנו בהכרעה ובהבעת עמדה אישית מנומקת המתמודדת עם המציאות המורכבת ועם דעות אחרות.

מהלך השיעור**תקציר**

« פתיחה: היכרות עם הכרזת העצמאות כמקור לייעודה של מדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית.
 « עבודה בקבוצות: הצגת דילמות בין הרצון לשמור על אופייה היהודי של מדינת ישראל לבין ערך החירות.
 « היכרות עם הסכם ה'סטטוס קוו'.
 « פעילות קבוצתית ודיון בתפיסות השונות ליישומו של הסכם ה'סטטוס קוו'.
 « הצגת מקורות שונים לעניין.

הרחבה**1. פתיחה**

« **שאלת פתיחה מעוררת חשיבה ומעורבות**
 אילו מאפיינים יהודיים יש במדינת ישראל?

« שאלה מבוססת ידע קודם

מדינת ישראל הוקמה כמדינה יהודית. היכן נמצא הוכחות לקביעה זאת?
 [בהכרזת העצמאות (נושא שנלמד), בחקיקה ובהסכמים]¹⁸
 נבקש מהתלמידים לסמן מאפיינים יהודיים המזכירים בהכרזת העצמאות.
 נבקש מהתלמידים לסמן מאפיינים של שלטון דמוקרטי במגילת העצמאות (המילה 'דמוקרטיה' אינה נזכרת במגילה).

« שאלת חשיבה

מהי לדעתכם דמותה הרצויה של מדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית?

18. בהכרזת העצמאות הצהירו מקימי המדינה ומנהיגיה על ייעודה של מדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית. מדינת ישראל תהא פתוחה לעלייה יהודית ולקיבוץ גלויות [...] תהא מושתתת על יסודות החירות, הצדק והשלום לאור חזונו של נביאי ישראל. תקיים שוויון זכויות חברתי ומדיני גמור לכל אזרחיה בלי הבדל דת, גזע ומין. תבטיח חופש דת, מצפון, לשון, חינוך ותרבות".

2. דילמות בקבוצות

< הבנה והעמקה של הנושא המורכב על ידי התמודדות עם דילמות

מדינה יהודית ודמוקרטיה - הילכו שתייהן יחדיו???

הכיתה תחולק לקבוצות של ארבעה תלמידים. כל קבוצה מקבלת מקרה, ועליה להציג את הערכים המתנגשים במקרה זה, להכריע בסוגיה ולנמק את ההכרעה בפני הכיתה.

דילמות לעיון ולדיון

- [1] עתירה של סוחרי בשר להתיר לייבא ולמכור בשר חזיר
- [2] האם להתיר לנבחרת ישראל בכדורגל לשחק בשבת
- [3] בקשה של עולים מברית המועצות לשעבר ממשרד החינוך להתיר להם להקים בית ספר שבו הלימודים יתקיימו ברוסית ויעסקו בתרבות רוסית ללא לימודי מורשת יהודית
- [4] בקשה של עמותה לפתוח רשת ארצית של בתי ספר משותפים ליהודים וערבים שבהם ילמדו בערבית ובעברית את שתי התרבויות
- [5] הצעת חוק לאפשר לכל אזרח מסלול של נישואים אזרחיים על ידי המדינה נוסף על מסלול הנישואים דרך הרבנות
- [6] עתירה של עובדת זרה שאינה יהודייה להעניק לה אזרחות ישראלית לאחר שנישאה ליהודי ישראלי

לסיכום שלב זה נציג בפני הכיתה את הדילמה המוצגת בשאלת העמדה, בעניין 'חוק המרכולים'.

מקרים אלו מציגים את הדילמה בין הרצון לשמור על אופייה היהודי של מדינת ישראל לבין ערך החופש לסוגיו. שאלות אלו הן מרכז הדינמיים הציבוריים במדינה למן הקמתה ועד היום, בשל הרצון לשמור על אופייה היהודי של המדינה במקביל לשמירה על חופש הפרט.

3. לימוד: היכרות עם הסכם ה'סטטוס קוו' וגלגולו ההיסטורי

הסדר ה'סטטוס קוו' הוא הסדר בין הדתיים לחילונים בישראל על מקומה של הדת בחיים הציבוריים. עוד טרם הקמת המדינה (1947) התנהל ויכוח בין הזרמים החילוניים והדתיים ביישוב סביב שאלת מקומה של היהדות בחיי היישוב והמדינה. ויכוח זה הסתיים בפשרה, שבה הסכימו נציגי היישוב הדתיים והחילונים על הקפאת המצב הקיים בשטח.

הקבוצות השונות הכירו בצורך למצוא דרך לחיות יחד למרות חילוקי הדעות בנושאי דת ומדינה, להסדיר עניינים עקרוניים ולקבוע כללי משחק מחייבים - ביטוי לעקרון ההסכמות.

הנושאים העיקריים שעליהם הוסכם בהסדר ה'סטטוס קוו':

נישואין וגירושין: נקבע כי הם יהיו על פי ההלכה היהודית בלבד.

שבת: הוחלט על שמירת השבת במוסדות ממלכתיים ובמקומות ציבוריים (לדוגמה אי-קיום תחבורה ציבורית בשבת).

כשרות: הוסכם על שמירת כשרות במוסדות ממלכתיים.

חינוך: הוחלט על מתן אוטונומיה לחינוך הדתי.

עיגון בחוק

הנטייה של המחוקקים הייתה להימנע ככל האפשר מהכרעות כמו חקיקה בנושאים שבהן הדעות חלוקות. חלק מסעיפי ההסכם עוגנו בחוקים:

- [1] חוק בתי דין רבניים תשי"ג 1953 - מסדיר את סמכותם של בתי הדין הרבניים לדון בלעדית בענייני אישות.
- [2] פקודת מאכל כשר בצה"ל תש"ט 1948 - ביטוי לשמירת כשרות בציבור.
- [3] חוק חינוך ממלכתי תשי"ג 1953 - ביטוי לאוטונומיה של החינוך הדתי.
- [4] חוק שעות עבודה ומנוחה תשי"א 1951 - אוסר על העסקת עובדים יהודים בשבת.

4. דיון במליאה: שאלות לדיון

« האם הסטטוס קוו נשמר היום בכל המקומות בארץ? »

« האם ההסכם מגשים את מטרתו? (ראו בגוף ההסכם מהי מטרתו). »

« האם הסטטוס קוו מקובל עליכם או מפריע לכם בחייכם הפרטיים? »

« האם יש לחתור להמשך קיומו של הסטטוס קוו? »

ה'סטטוס קוו' משקף את ההסכמה לשיתוף פעולה בחיי היומיום, אולם בבסיס הסכמה זו מצויות השקפות עולם שונות ביחס לאופייה הרצוי של מדינת ישראל. ההבדלים בין השקפות העולם יוצרים מחלוקות ומתחים פעם אחר פעם. למשל שאלת ההיתר לנסוע בשבת בשכונות דתיות מתעוררת מחדש מדי פעם וכן הבקשה לאפשר תחבורה ציבורית בשבת ושאלת הנישואים האזרחיים (כיום נישואים שאינם נערכים על פי ההלכה האורתודוקסית מוכרים רק בדיעבד, בתנאי שנערכו בחו"ל).

ההסכמות מתבססת על מכנה משותף שבו מסכימים על עקרונות היסוד החשובים לחברה, וכל אחד מתפשר על דברים מסוימים לצורך השגת הסכמה כללית.

המשך - שיעור שני

הבנת מורכבות הסוגיה לעומק על ידי העמקה בתפיסות השונות בחברה הישראלית

1. פעילות קבוצתית

< הבנת מורכבות הסוגיה על ידי העמקה בתפיסות השונות בחברה הישראלית

כדי שהתלמידים יוכלו להבין לעומק את הסכם ה'סטטוס קוו' ואת התהליכים שהביאו לגיבושו, אפשר לחלק את הכיתה לשלוש קבוצות על פי התפיסות הבאות:

[1] הפרדה מוחלטת בין דת ומדינה - המדינה לא תתייחס לשמירת החג והשבת (למעט חוק יום המנוחה, שהוא חוק סוציאלי). כל מי שירצה לשמור שבת וחג יעשה זאת במסגרת הפרטית שלו. במרחב הציבורי אין חובה לשמור שבת (רק אם כל התושבים הם דתיים הם יכולים להסכים על פרהסיה דתית ביישובם).

[2] נאמנות מלאה להלכה - השבת והחג יישמרו כהלכה בכל מקום ציבורי. תיאסר נסיעת כלי רכב (ציבורי ופרטי), למעט רכבי חירום והצלה. כל בתי העסק, המפעלים, בתי העינוגים, בתי הקולנוע, המסעדות וכו' יהיו סגורים (בבית האדם עצמו הוא רשאי לא לשמור שבת).

[3] שמירת שבת וחג על פי החלטה מוניציפלית (מקומי) - כל רשות מקומית (עירייה, מועצה, יישוב, מושב וכו') תקבע לעצמה את הסדריה לפי החלטת רוב תושביה. אין למדינה סמכות בעניין זה.

מהלך הפעילות

א] כל קבוצה תגבש הצעת חוק בעניין יחסי דתיים-חילונים ותציג אותה בפני הכיתה.

ב] כל קבוצה תסביר מה היו שיקוליה בעיצוב החוקים.

ג] הכיתה תקיים הצבעה חשאית על החוקים השונים.

ד] תיערך השוואה בין הצעות החוק שהוצעו לבין ה'סטטוס קוו' הקיים.

משימה זאת מציגה את המורכבות שבקיום מדינה דמוקרטית בעלת אופי יהודי, ומעודדת את התלמידים לדון באופן שבו הם סבורים שאפשר להגיע להסכמות בנוגע לאופייה היהודי של המדינה.

2. מקורות אקטואליים בסוגיית חוק המרכולים

בכל מקור שלפניכם כתבו:

« מהי דעתו של כל כותב על הסכם ה'סטטוס קוו'?

« איזה עיקרון דמוקרטי עולה מדבריו של כל כותב? הסבירו.

”בשבועות האחרונים לא נאבקנו מאבק דתי אלא מאבק יהודי, חברתי, משפחתי. על כף המאזניים הייתה מונחת השאלה: האם אנחנו מדינה ככל המדינות, או מדינה יהודית? האם מדינת ישראל, שבעים שנה לאחר הקמתה, צריכה לנער מעצמה כל סממן יהודי או לשמור על הגבולות המייחדים אותה? [...] אני גאה להיות זה שנטרל את תוכנית ההתנתקות, התנתקות מהזהות היהודית שמאפיינת אותנו.

ברוב המקרים, אלה שנאבקים כעת נגד החוק [‘חוק המרכולים’] הם אותם אנשים שמתנגדים לכל דבר לאומי ופטריוטי. כשם שהכנסת חוקקה חוקים לאומיים בנושאים כלליים כי כולם הבינו שכדי לשמור על האינטרסים הלאומיים שלנו צריך לגדור גדרים, כך צריך לחוקק את החוק הזה. אם נוותר פה, וניבהל מצעקות של פוליטיקאים אינטרסנטים על כפייה והדתה, בזמן שהחוק בא לשמר את מה שהיה קיים שבעים שנה, זהותנו כעם בארצו תמשיך להישחק [...] לא הפרת סטטוס קוו יש כאן, אלא שמירתו...”

(אריה דרעי, יומן, מקור ראשון, כ”ה בטבת תשע”ח, 12/1/2018)

”אדם רשאי לחלל את השבת בין כותלי ביתו, כי ביתו הוא מבצרו, אבל רשות הרבים היא המבצר של כולנו. אין שחר לטענה שכל אזרח רשאי לעשות בה כאוות נפשו. מדינת ישראל כופה על אזרחיה שלל ערכי התנהלות במרחב הציבורי, החל מסגירת בתי קפה בימי זיכרון, דרך הגבלות על לבוש (עדיין אסור כאן להסתובב עירום ברחוב) [...] המדינה גם אוסרת על אזרחיה להשמיע טיעונים מכחישי שואה, ולהבדיל מונעת מהחרדים לקיים מופע זמר חד-מגדרי בכיכר העיר. לכן אין פסול ברצונה לאסור פתיחת חנויות בשבת, כדי לשמור על צבינה היהודי. אם היא תחשוש לעגן את הצביון הזה בספר החוקים, היא לא תהיה מדינה יהודית. לכל היותר תהיה מדינה של יהודים.

בן גוריון הבין זאת היטב כשדחה בתוקף את העצות להפרדת הדת מהמדינה. הוא כפה על הרוב החילוני העצום בזמנו, רוב מצטמק והולך בינתיים, לא רק את איסורי המסחר בשבתות אלא אפילו את סדרי הנישואין והגירושין. לפני הקמת המדינה הוא עצמו נשא אישה שלא כדת משה וישראל, אבל אחרי ה' באייר תש"ח התעקש על הנהגת נישואין דתיים בלבד, ולא רק מפני שהדתיים לחצו עליו.

חוק המרכולים נועד לתקן במשהו את הכרסום הפיראטי במדיניות הבן גוריונית....”

(חגי סגל, יומו, מקור ראשון, כ"ה בטבת תשע"ח, 12/1/2018)

רבני בית הלל נגד חוק המרכולים: "רעה חולה"

ארגון רבני ורבניות בית הלל יוצא בתגובה חריפה נגד חוק המרכולים. "במבחן התוצאה על שמירת כבוד השבת ומהותה, דינו להיכשל. צביון השבת במדינת ישראל הוא ערך חשוב ביותר, ואף מעוגן בחוק כיום המנוחה הרשמי. הדיונים בחודשים האחרונים על עבודות הרכבת בשבת וחוקי העזר העירוניים המבקשים לפתוח עסקים בשבת, היוו נקודת ציון כשהחזירו לשיח הציבורי את הדיון על מהות השבת."

"עבור חלק מהציבור במדינה קדושת השבת ושמירתה כהלכה הן ערך עליון", אמרו בארגון, אך הוסיפו: "לצד זאת מקומה של השבת בהווה הישראלית דורש את מיצובה פְּיוֹם בעל משמעות עבור כל ישראלי, מתוך שותפות, זהות יהודית והסכמה נרחבת בין דתיים, מסורתיים וחילוניים". הרבנים קראו ליזום שבת ברוח אמנת גביזון-מידן, "המבקשת בנחישות למצוא את הדרך הנכונה בה נוכל כולנו לחיות כאן יחדיו, הסכמה בה שני הצדדים מוותרים, ומבינים שצריך עוד לעבוד ולעמול, לשכלל ולפתח, אבל עם עיקרון שניתן ואפשר להגיע לחוק בהסכמת כל המפלגות וכל המגזרים".

(יהודה שלזינגר, ישראל היום 22/1/2018)

« עם מי מהכותבים אתם מזדהים? »

1.

ניתוח שאלת בגרות ותשובה

לסיום הלימוד נציג בפני התלמידים את שאלת הבגרות, ניתן להם לענות עליה, ואחר כך נציג בפניהם שתי תשובות שונות לשאלה (מופיעות בהמשך המסמך) ונבקש מהם לנתח את התשובות המוצעות על פי שאלות הרפלקציה המוצעות בהמשך. בפעילות זו נראה לתלמידים כי יכולות להיות עמדות שונות לחלוטין ושתייהן תתקבלנה כתשובה כל עוד הן מנומקות היטב.

שאלת העמדה

מליאת הכנסת אישרה בקריאה שנייה ושלישית את "חוק המרכולים".
החוק קובע כי פתיחתם של בתי עסקים בימי המנוחה (שבת וחגים) תותר באישור שר הפנים ורק במקרים שבהם יש צורך חיוני.
יש התומכים בחוק זה ואחרים מתנגדים לו.
א] הבע את עמדתך בעניין זה.
ב] הצג נימוק אחד מרכזי התומך בעמדתך (ומתבסס על מושגים, אינטרסים, ערכים מתחום האזרחות).
ג] הצג נימוק אחד מרכזי התומך בעמדה הפוכה לעמדתך (ומתבסס על מושגים, אינטרסים, ערכים מתחום האזרחות).

שאלות רפלקציה לתלמידים על התשובה שכתבו ועל התשובות שלהלן:

- « האם העמדה האישית מובעת בצורה מובנת? »
- « האם העמדה מנומקת? האם הנימוק מבוסס על מושג או מושגים מתחום האזרחות? מהם? »
- « האם הוצג נימוק לטענה ההפוכה? האם הנימוק מבוסס על מושג או מושגים מתחום האזרחות? מהם? »

תשובה א

- א] אני תומך בחוק המרכולים.
- ב] אני מבסס את עמדתי על הסכם **הסטטוס קוו**.
 הסכם הסטטוס הוא הסדר להכרעה במחלוקות בסוגיות דת ומדינה שיסודו מיוחס למכתב הצהרת כוונות מ-1947, שנשלח מהנהלת הסוכנות היהודית למפלגת אגודת ישראל. הוא נועד למנוע העמקת מחלוקות בין דתיים לחילונים ולאפשר חיים משותפים במדינה שעתידה לקום. ההסכם עוסק בהסדרת ארבע סוגיות מרכזיות של דת ומדינה: 1. הגדרת השבת כיום המנוחה במדינת ישראל (ליהודים). 2. מטבח כשר במוסדות ממלכתיים. 3. נישואין וגירושין של יהודים יתנהלו בהתאם להלכה. 4. מתן אוטונומיה לזרם החינוך הדתי.
 רובו נתקבע בחקיקה ואופן שימורו ויישומיו הראויים נתונים לאורך כל השנים בוויכוח ציבורי. בהקשר זה צריך להבין את מטרתו של הסכם הסטטוס קוו המבוסס על עקרון ההסכמיות במדינה הדמוקרטית. על אף מגוון הדעות והרעיונות הקיים במדינה יש לקבוע דברים המוסכמים על כולם כדי לאפשר חיים ביחד ובשיתוף פעולה. ראשי היישוב היהודי טרם הקמת המדינה הבינו את חשיבותם של חיים משותפים בין חילונים לדתיים וראו לנכון ליצור הסכם שיאפשר את החיים המשותפים, הסכם שיש בו צמצום מסוים של חירויות הפרט כדי לחיות ביחד. ההסכם

מבוסס על רעיון המדינה היהודית, והוא מבטא את יהדותה של המדינה במרחב הציבורי. ג] נימוק שמתנגד לטענה ניתן לבסס על **עקרון החירות**. עיקרון זה קובע כי לכל אדם זכות לחיות / להחליט / לעשות / לפעול / להימנע מפעולה / לבחור / לעצב את אישיותו על פי רצונו החופשי, אין לשלול את חירותו של אדם על ידי מעצר או על ידי הגבלת חופש המחשבה והפעולה שלו. דוגמאות מן הזכות לחירויות: חופש הביטוי, חופש המחשבה והמצפון, חופש התנועה, חופש העיסוק, חופש הדת, החופש מדת ועוד. חוקים רבים בכל חברה מגבילים בהכרח את הזכות לחירות ונגזרותיה וגבולות הפגיעה הסבירה שנויים במחלוקת ציבורית בכל חברה דמוקרטית. בהקשר זה חוק המרכולים פוגע בחירויות שונות של האדם, בחופש מדת - אדם יכול לבחור האם לקיים את הדת או לא, ואין לכפות עליו שמירת הדת, כפי שעושה חוק המרכולים, המצמצם את היכולת של האדם ולא מאפשר לו לקנות ולצאת לבילויים גם בשבת. חירותו של האדם להחליט, לפעול ולבחור נפגעת מחוק זה.

תשובה ב

א] אני מתנגד לחוק המרכולים, האוסר על פתיחתם של בתי עסק בשבתות וחגים (ללא אישור שר הפנים).

ב] אני מבסס את עמדותי על עיקרון **הפלורליזם**.

על פי עיקרון זה יש להכיר בערך של ריבוי / מגוון דעות / עמדות של אנשים או קבוצות, ולאפשר לקבוצות השונות לבטא את עמדתם ולפעול למימוש הערכים החשובים להם.

חוק המרכולים פוגע בעיקרון זה. הוא לא מכיר בכך שיש קבוצות בעם שבוחרות לא לקיים חיים דתיים, אנשים אלו אינם רוצים שיום המנוחה במדינה יהיה בעל אופי דתי הלכתי ויגביל אותם מבלות ולפעול על פי דרכם. ההחלטה על סגירתם של מקומות הביילוי והמסחר לא מאפשרת לקבוצה גדולה בעם שאינה שומרת שבת, לממש את ערכיהם החילוניים והדמוקרטיים, ערכי החופש והחירות של הפרט, ובכך פוגעת בערכי הפלורליזם.

ג] נימוק שמתנגד לטענה ניתן לבסס על '**חוק שעות עבודה ומנוחה**' - חוק זה מגדיר את שעות העבודה וימי עבודה ומנוחה במשק. ליהודים נקבעה השבת כיום השבתון השבועי, ללא יהודים - בשישי, שבת או ראשון לפי בחירתם.

חוק שעות עבודה ומנוחה נקבע על ידי כנסת ישראל בהכרעת הרוב. החוק מקיים תנאי סוציאלי המאפשר לכל אדם יום מנוחה אחד בשבוע מעבודתו. החוק התקבל בהליך דמוקרטי ומכאן שכל אדם שומר חוק מחויב לקבל אותו, גם אם אין הוא מסכים איתו. עליונותו של החוק וחובת הציות לו הם חלק מעקרונות הדמוקרטיה.

